

SUVREMENI SVIJET SAMOPOMOĆI I SOFISTIČKO-SOKRATOVSKI SUKOB

FILIP KATAVIĆ
Filozofski fakultet,
Sveučilište u Zagrebu
ficofilozof@gmail.com

1. UVOD

Uvjeti života u globaliziranom, urbanom i neoliberalnom društvu, pomiješani s dugogodišnjom ekonomsko-političkom neizvjesnošću i nedavnom pandemijom, stvorili su plodno tlo za epidemiju mentalnih bolesti poput depresije¹, a pandemija COVID-19 prvo je raskrinkala pa osnažila prijašnju pandemiju usamljenosti.² Civilizacija više ne troši ideološku energiju na obećanja sreće i blagostanja u zaklonu od neizvjesnosti prirode; ona je sama postala nova priroda u kojoj lutamo poput naših golih predaka.

Kao odgovor na otuđenost, izrabljivanje i borbu s mentalnim bolestima, 21. stoljeće iznjedrilo je svijet *self-helpa*, tj. samopomoći, da zamijeni zastarjele modele poput religije ili ideologije. Sav teret dužnosti prebačen je na pojedinca i pojedinac je i nositelj i stvaratelj opravdanja postojanja civilizacije: svojim trudom na preobrazbi sebe mora pokazati da uvjeti u kojima živi omogućuju ljudsko cvjetanje.

Prema tome, možemo gledati pojavu samopomoći kao preporod etike. Propagatori samopomoći postavljaju zakonitosti ljudske prirode i pravila kako da se njihovi tokovi usmjere u uspjeh, vrlinu i sreću. Od intelektualno sofisticiranih pojava poput pokreta oko Jordana Petersona, preko praktično usmjerenih savjeta najbogatijih ljudi svijeta poput Elona Muska, pa sve do *new-age* duhovnosti, suvremeni svijet samopomoći pokušava istrgnuti pojedince iz kaljuže trenutačnih zadovoljstava i resantimana kako bi im pokazali bolji put. Tako se barem predstavljaju.

Ono što upada u cijelom tom svijetu je, za početak, nevjerojatna unutar-nja i izvanjska eklektičnost. Jordan Peterson teoretizira u okvirima nejasne mješavine kršćanskog konzervativizma, ničejanskog egzistencijalizma i jungovske psihoanalize. *New age* duhovnost sintetizira suvremenu znanost i razne azijske religijske tradicije. Prizemljeniji i manje sofisticirani motivacijski govornici, pak,

1 <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5316796/#ref1>

2 <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7483387/>

izvlače svoje principe iz mješavine vlastitog iskustva i pop-psihologije. Oni ne predstavljaju što je istina – samo što funkcionira.

Cilj je ovog seminara usporediti suvremeni svijet samopomoći s pojavom sofizma u grčkoj filozofiji i utvrditi nuždu preporoda sokratovska duha i unutar i izvan akademske filozofije kao alternativu nefilozofskim etičkim teorijama samopomoći.

2. SUVREMENA ETIKA

Alasdair MacIntyre na početku svoje knjige *Za vrlinom* (1984.) daje radikalno viđenje suvremenog moralnog diskursa: naši pozivi na moral postoje samo unutar fragmentiranog shvaćanja moralne stvarnosti koja su dosljedna samo unutar zasebnih stavova, ali nipošto u obuhvatnom sustavu. Iako se suvremeno društvo kritizira da je otuđujuće i izrabljivačko, ipak mu se mora priznati da funkcionira u smislu: etos pripadnika suvremenog društva je takav da (uz razdoblja poljuljanosti) vlakovi voze, dostave stižu, bolnice liječe i plaće sjedaju.

Apologeti suvremenog društva su, prema tome, nesvjesni zagovornici predfilozofskih etičkih koncepcija koje izjednačavaju etičku zadovoljivost s ispunjavanjem svoje socijalne funkcije i iako tu ima raznorodnih artikulacija, opravdanja i kritika takvog stanja stvari (marksističkih, liberalnih, tradicionalističkih itd.), srž te apologije mnogo je osnovniji i intuitivniji: uza sve probleme, suvremeno društvo predstavlja jedan red preferabilan kaosu promjene.

MacIntyre legitimno zamjećuje poteškoće moralnog diskursa u takvom sustavu, a i razne mehanizme kojima te poteškoće ostaju nesvjesne, ali pristupa tom problemu kao nečemu što se treba riješiti prije nego ga se razumije. Kroz knjigu kritizira prosvjetiteljske temelje tog problema i *nietzscheanske* alternative, te uvodi Aristotelovu etiku kao figuru spasiteljice, ali ne analizira suvremeni etos koji dovodi do fragmentacije moralnog diskursa. Tu je zadaću gotovo nenamjerno započeo Mark Fisher u svojoj knjizi *Kapitalistički realizam* (2009.). Koncept „kapitalističkog realizma” Fisher razumije kao:

„... više nalik prožimajućoj atmosferi (...), a ponaša se kao neka vrsta nevidljive barijere koja ograničava misao i djelovanje.”³

Ovo nije etos koji se može prigrliti ili koji se može promijeniti filozofskom raspravom. Upravo sam zbog toga istaknuo vezu između predfilozofskih etičkih koncepcija i suvremenog etosa. MacIntyre tu predfilozofsku etiku u svojoj *Kratkoj povijesti etike* (1967.) analizira na temelju homerskog i predklasičnog grčkog društva. Oni koji su bili „dobri” (*agathos*) su aksiomatski bili viši slojevi sposobni ispunjavati svoju funkciju kroz ratničku vještinu i hrabrost. Razdva-

3 (Fisher, 2011., 35. str.)

janje socijalnog statusa od etičkog statusa zbililo se već u vrijeme predklasičnog pjesnika Teognida (cca. 6. st. pr. Kr.), kad se obavljanje funkcije razdvaja od položaja u hijerarhiji, tj. oni „dobri” više ne moraju obavljati svoju dužnost da bi ih se zvalo „dobrima”, to su po samom rođenju.

Društvene promjene neizbježno dovode u pitanje postojanost svih etičkih teorija. Kao što je etos homerske i predklasične Grčke bio konzervativan u smislu da je omogućavao reprodukciju rodovskog, ratničkog društva, tako je i etos industrijaliziranog svijeta 19. st. i ranog 20. st. bio konzervativan kako bi omogućio funkciju industrijske slobodno-tržišne ekonomije. Ali, prijelaz u klasično razdoblje Grčke obilježio je uvelike različit život u polisu pa su tako i stare koncepcije trpjele promjene. Razni polisi imali su razne koncepcije etike, štoviše, zajednička civilizacija grčkih polisa imala je različit pristup etičkim koncepcijama od Perzijanaca, čiji je kontakt doveo te promjene. Nastaje nejasnoća i mutnost pojmova poput „dobra”, „vrline” i „pravednosti” te vakuum etičkih teorija, preostaje samo nesvjesni etos koji drži društvo na okupu.

Na sličan način i postfordovsko društvo u razvijenim zemljama trpi isti vakuum zajedničkih koncepcija i preostaje samo neartikulirani etos koji je iznjedrio svijet samopomoći. Vakuumu je u naravi da traži svoju suprotnost, ispunjenje. Prazninu etičkih koncepcija u staroj su Grčkoj prvo ispunjavali sofisti, kao što ju u suvremenom svijetu ispunjavaju samoprovani stručnjaci za samopomoć.

3. SOFIZAM I SAMOPOMOĆ

MacIntyre svoj pregled sofizma počinje opaskom na njihov neobični kulturni relativizam i na zahtjeve koje su im tadašnji uvjeti postavili te objašnjava njihov *modus operandi*:

„... dodjeljivanje dosljednog skupa značenja evaluacijskom rječniku, i objašnjavanje kako dobro živjeti – to jest, djelotvorno – u gradu-državi. Oni (sofisti) kreću od situacije u kojoj je preduvjet uspješne socijalne karijere uspjeh na javnim forumima grada, skupštine i pravnih sudova. Da se u tom miljeu uspije nužno je uvjeravati i zadovoljiti. Ali što bi uvjerilo i zadovoljilo na jednom mjestu možda ne bi uspjelo na drugom.”²⁴

U nastavku rasprava ulazi u Platonovu kritiku sofizma, mahom Protagore i lika dijaloga *Teetet* koji je s njim poistovjećen. Sofisti su uživali veliki ugled u grčkim polisima jer su nudili svoje vještine i mudrosti plaćenim podučavanjem uglednih pripadnika zajednice. „Dobar” je bio onaj koji je poučen u „vrlini”, a

vrlina se mogla naučiti samo od sofističkog učitelja. Platonovi dijalozi *Protagora* i *Sofist* bave se kritikom i definicijom sofista.

Zaključak *Sofista* je da sofiste možemo definirati kao oni koji „potječu od roda i krvi” poznavatelja ljudskog umijeća stvaranja, naspram božanskog, i to stvaranja koje je puko oponašanje mudrosti umjesto mudrosti same. Platonova kritika relativizma nije samo kritika uvjerenja u relativnost nego on nije čuo da sofisti uopće imaju uvjerenje. Njihov relativizam je, na neki način, nefilozofski, jer su ga oni svjesni i prodaju ga samo kao obmanu.⁵

Paralelno s time, možemo sagledati povijest i obilježja samopomoći, obuhvatno izložena u knjizi Stevea Salerna *SHAM: How the Self-Help Movement Made America Helpless*. Prva knjiga koju možemo prozvati samopomoću, prema Salernu, izišla je 1784., s uputama za uvjerljivost i snalaženje u pravnom okruženju. Prvi proboj samopomoći u popularnost bio je za vrijeme američke Velike Depresije, kad su izašli „temeljni spisi” cijele pojave – *Think and grow rich* i *How to win friends and influence people*. Pravi procvat tog publicističkog žanra zbio se za vrijeme kontrakulture pretkraj 60-ih, a istraživanje iz 2006. pokazalo je da je samopomoć u 21. stoljeću industrija koja vrijedi 9,59 milijardi dolara.⁶

No, iz perspektive filozofske etike valja razmotriti moduse, metode, ciljeve, rezultate te konačno istinitost samopomoći, ukoliko je proglašavamo novom etikom. Premda većina autora knjiga samopomoći nisu akademski filozofi, ali ni stručnjaci iz drugih područja poput psihologije, njihovo se razmišljanje ipak preklapa s dijelovima onog što bi se legitimno zvalo filozofija. Pozivaju se na principe koji idealno oblikuju ljudsku praksu i, iako ih možemo kritizirati na temelju njihovog praktičnog neuspjeha⁷ (bez obzira na financijski uspjeh), dublji filozofski problem te pojave analogan je onome što su Sokrat i njegovi nasljednici kritizirali kod sofista.

No, prvo treba opaziti bitnu razliku između dviju pojava u pitanju – društvo grčkih polisa, kao i današnje, bilo je hijerarhijsko, ali za razliku od današnjeg nije bilo vertikalno mobilno i nitko nije mogao pomisliti da se netko iz nižih klasa slobodnjaka, a kamoli od roba, uzdigne do uglednika i imućnika. Dok su sofisti prodavali svoje pouke ljudima kojima je bilo namijenjeno upravljati, bilo državom ili imanjem, samopomoć pokušava izgraditi aristokraciju, homerovski „dobre” ljude, od sirovog materijala nezadovoljne i niskorangirane odrasle osobe koje se natječu na tržištu rada.

5 Platon, *Sofist*, u *Protagora/ Sofist*, Naprijed, Zagreb, 1975., str. 192.

6 <https://archive.ph/20070421220629/http://www.prwebdirect.com/releases/2006/9/prweb440011.php#selection-339.59-318.19>

7 Što ih više ljudi čitaju, to imaju veću potrebu da ih kupuju. To je više ovisnost nego savez.“ R. J. McAllister, *Emotion: Mystery or Madness?*, 2007. str. 156.

Neoliberalna ideologija, sa svojim naglaskom na ulogu pojedinca u ekonomiji i kulturi, prožima trunke filozofskog nazora prisutnog u većini teza samopomoći. Time vrlina postaje samo skup traženih kompetencija na tržištu umjesto svojstva osobe koja omogućava stvarno ljudsko cvjetanje. Članak Moosunga Leeja *Decoding neoliberal subjectivity in self-helping adult learners* časopisa *International journal of lifelong education* upravo vodi tom zaključku:

„Da sumiramo, odraslo učenje u suvremenim knjigama samopomoći postaje trajni proces obnavljanja i unaprjeđivanja širokog opsega kompetencija, koje se trebalo vizualizirati u mjerljivoj i kompatibilnoj formi poput portfelja kompetencija. (...) Unatoč utjecaju makro socijalnih struktura, neoliberalna subjektivnost se nameće na samopomoćne odrasle učenike kroz propagandu poput ‘Brand you’ ili ‘CEO of me Inc.’ (Peters, 1999.) (...) U tom je procesu samopomoćni odrasli učenik komodificiran subjekt kojeg se ohrabruje da se sam navodi njegovom ili njenom učenju.”⁸

Nadalje, subjektivnost i relativizam koji se okreće oko tržišta možda mogu biti korisna propedeutika u ekonomskim analizama i udžbenicima, ali ni pošto na legitiman način uvjetovati etiku. Filozofiji je u naravi otvarati pitanja poput: je li uspjeh na tržištu doista ljudski uspjeh i ima li čovjek koji je uspješan na tržištu doista vrlinu? No, problem nije samo u zanemarivanju filozofije već upravo u nesvjesnoj pretenziji da se samopomoć vodi kao filozofija ili kao njezina alternativa. Već spomenuti kapitalistički realizam garantira opstanak samopomoćnog tržišnog etosa kroz smjenu mnogih ideologija, pa čak i one koja će zamijeniti neoliberalizam u postojećem sustavu.

Američka novinarka Kathryn Schulz osvrnula se na neizbježnost filozofskog pristupa koji se pojavljuje u knjigama samopomoći u članku *The self in self help* (2013.). U njemu artikulira „glavnu teoriju samopomoći”, koja pretpostavlja postojanje raznih jastava, onog inferiornog koje vodi u nuždu za samopomoći i onog koje kroz samopomoć prevladava prvo. Pritoci te teorije su i religiozni sadržaji nekih metoda, poput Programa 12 koraka, koji rastavljaju alkoholičara i Boga te tijelo i dušu. Teorija ega i ida, dualizma duše i tijela ili trodiobe duše nužno su srodne takvom poimanju. Schulz tvrdi:

„Samopomoć pokušava objasniti i nadvladati teškoće koje doživljavamo kad pokušavamo stvoriti željenu promjenu – ali to čineći kroz zazivanje besmrtnne duše i smrtnog grešnika (ili ega i ida, humunkula i podanika) nije drugačije nego reći da imamo ‘dva uma’ ili da se ‘osjećamo razapetim’ ili, što se toga tiče, da imamo vraga na jednom ramenu i anđela

*na drugom. Ovo nisu objašnjena sebstva. Ovo su metafore sebstva. I metafore, iako evokativne i prosvjetljujuće, ne daju nam konkretna kauzalna objašnjenja. Prema tome nije vjerojatno da će izroditi konkretna rješenja.*⁹

Prema MacIntyreovu prikazu, ova kritika može jednako biti upućena sofistima. Sofist pokušava utemeljiti svoje pouke pozivajući se na prirodnog čovjeka kako bi nadvladali problem različitih etičkih zahtjeva u različitim polisima i civilizacijama, ali poteškoće u prikazu tog prirodnog čovjeka postaju očite kad se shvati: 1. da je sam pojam i nebulozan i paradoksalan jer ipak stavlja čovjeka u društvene odnose, 2. da, na primjeru Trazimahova argumenta, prirodan se čovjek samo maskira, poput vuka u ovcu, da uspije u raznim društvima, a ostaje po prirodi sebičan i željan zadovoljstva. Paradoks u tome je što se bježi od relativizma univerzalnom prikazu ljudske prirode, koja se pak jedino može opisati kao relativistička, tj. univerzalan čovjek je relativist.

Autori knjiga o samopomoći na isti način smatraju da su došli do rješenja ljudske patnje ili bar nezadovoljstva, ali nije im stalo do koherentnog prikaza ljudske naravi ni do propitkivanja je li socijalni status valjano rangirana vrijednost. To ne znači nužno da ih se sve treba odbaciti kao svjesne manipulatore, kako Platon prikazuje sofiste, jer se nekima može pripisati iskrenost i čak pronicljivost, no problem ostaje – ako ne želimo definirati vrijednosti neovisne o utjecajnoj socijalnoj funkciji (što je željeni ishod samopomoći), ostajemo na relativizmu koji sprječava stvarni razvoj pojedinca i društva.

Na primjeru Anthonyja Robinsa, iznimno uspješnog autora knjiga o samopomoći, možemo vidjeti problem u polazištima tih novih etika. U svojoj knjizi *Unlimited power* objašnjava svoj naum:

*„Poanta moje priče je jednostavna. Primjenjujući principe koje ćete naučiti u ovoj knjizi, uspio sam promijeniti ne samo kako sam se osjećao u vezi sebe nego i rezultate koje sam stvarao u životu (...) Svrha ove knjige je podijeliti s vama što je bilo odlučno u promjeni mog života (...) Moć da čarobno preobrazite svoje živote u najveće snove leži u svima nama.”*¹⁰

Podsvjesne dogmatske premise koje uvjetuju etiku izloženu u knjizi, prema navedenom, podrazumijevaju subjektivnost u pogledu svrhe života (ostvarenje snova koji su drugačiji od osobe do osobe, a i za jednu osobu drugačiji u različitim razdobljima života) i nejasnu općenitost, tako da vlastito subjektivno iskustvo ima nekakve koristi drugim subjektima. Ovo je filozofski iznimno

9 (Schulz, 2013.)

10 Robbins, 2003. str. 4.

problematično, ne jer optužujemo Robbinsa da je neiskreni manipulator ili intelektualno lijen, nego jer trebamo raskrinkati nefilozofske tvrdnje koje dolaze na mjesto filozofije. Dijeliti iskustvo s ljudima kroz knjige u svrhu poučavanja nije samo po sebi problem, ali je veliki problem, i širi od Robbinsova opusa, što se uzima zdravo-za-gotovo da je iskustvo uspješnog čovjeka u uvjetima kasnog kapitalizma jedino relevantno, poučno ili poželjno za opća pitanja o ljudskom djelovanju, cvjetanju i svrsi.

Autor knjiga samopomoći koji je pomiješao golemi uspjeh *self-help-gurua* s dozom intelektualne sofisticiranosti je Jordan Peterson, kontroverzni kanadski klinički psiholog. Svojim knjigama i predavanjima sakupio je golemi pokret koji je iskoristio nesigurnu političku klimu 2010-ih da se proliferira i ostvari globalnu popularnost. Unatoč njegovim mnogim raspravama o nuždi objektivnih moralnih vrijednosti i obrani prosvjetiteljskog projekta i kršćanske ostavštine Zapada, zabilježena su tumačenja u kojima Peterson ispada više pragmatist nego usrdni vjernik.

Esej Stephena Hicksa *Jordan Peterson's religious facts and values* dovodi u pitanje Petersonov poziv na objektivnost. Sagledavajući pravi sadržaj njegovih teorija zaključuje:

„Peterson je racionalni realist u praksi. Ali on je pragmatist u teoriji: zato što je smišljanje epistemološke teorije istine teško, zadovoljava se pragmatičkom funkcionalnošću.”

Iako se Peterson činio kao sokratovski pobunjenik protiv relativističkog establišmenta i atmosfere, njegov pragmatizam buši rupu u toj percepciji. Unatoč tome; njegova spekulacija i filozofiranje mogu ustvrditi valjanost pragmatizma kao teorije, ali je ona puno više zabrinjavajuća u njegovoj komunikaciji sa svojim pokretom, sa svojim štovateljima koji su na njegovom vrelu tražili rješenje za svoje nezadovoljstvo. Peterson kao učitelj još je pragmatičniji nego Peterson kao filozof.

Držeći se usporedbe sa Sokratom, postoji prikriveni etos skepticizma, relativizma i pragmatizma u njegovoj procjeni tog grčkog filozofa. U svom best-selleru *12 pravila za život* (2018.), analizirajući Sokratov duh, završava s poukom koja ga svodi na nekoliko korisnih savjeta:

„Sokrat je odbio probitačnost i potrebu za manipulacijom koja je prati. Umjesto toga u strašnim je uvjetima odlučio nastaviti potragu za smislenim i istinitim. Dvije i pol tisuće godina kasnije mi se prisjećamo njegove odluke i u njoj nalazimo utjehu. Što iz toga možemo naučiti? Ako prestanete govoriti laži i ako živite prema naložima svoje savjesti, možete ostati plemeniti čak i pred licem najveće prijetnje; ako djelujete vođeni najvišim idealima, iskreno i hrabro, imat ćete više sigurnosti i

snage nego što vam to može ponuditi bilo kakvo trenutno usmjeravanje na vlastitu sigurnost; ako u potpunosti živite ispravno, možete otkriti smisao toliko dubok da će vas zaštititi čak i od smrtnoga straha.”¹¹

Isto kao i u prijašnjem primjeru, ne optužujem Petersona da je neiskren, ono što se objelodanjuje je da ovakav pristup Sokratu, iz perspektive čitaoca koji traži smisao i istinu, dobiva dojam kao da je cijela Sokratova vrijednost za filozofiju i nefilozofe svodiva na osobnu preferenciju. Ovaj ulomak ne obraća pozornost na Sokratovu istinoljubivost, iako ju u drugim dijelovima knjige gorljivo zagovara, te predstavlja njegovu životnu dramu i filozofiju kao sebično zadovoljenje osobnih frustracija. Petersonove opaske uistinu jesu korisne i ne nijčem da su pomogle velikom broju ljudi, ali upućuju na to da u fokusu nije istina i vrlina, nego koristi od njih.

S time u vidu, dodamo li i Petersonovo uporno neshvaćanje marksističke filozofije¹², njegovu potporu sadašnjem socioekonomskom sustavu¹³ i glasovitoj apologiji hijerarhije kao koncepta, a ne kao povijesne pojave¹⁴, vidimo da veliki sokratovski buntovnik ispada još samo jedan sofistički prodavač korisnih savjeta za statusni uspon u polisu kasnog kapitalizma. Peterson može biti koristan za osobe koje traže bolje usmjerenje u životu, čak i za one koji se pate, ali je zadojen etosom kapitalističkog realizma da prihvaća dogme osobne koristi i natjecanja na tržištu. Filozofija ima dužnost razjasniti i propitkivati te dogme.

4. SOKRATOVSKI DUH

Već su ustanovljene paralele sofizma i suvremene samopomoći te problematika s kojom se danas suočavamo: relativizam pronikao iz društvenih uvjeta kasnog kapitalizma te njegove kobne posljedice za mentalno zdravlje i ljudsko iskustvo. Također smo ustanovili i da njihova rješenja rastu iz istog tla kao i problemi.

Priznajem da je sokratovski duh nejasna sintagma, ali ako je dobro shvaćena može biti važan ili jedini izlaz iz našeg problema. O povijesnom Sokratu možemo teško govoriti jer ono što znamo o njemu je amalgam Platonovih dijaloga, Aristofanovih drama i Ksenofonovih povijesnih spisa.

MacIntyre ovako opisuje Sokratovu namjenu i metodu:

„Sokrat opetovano postavlja pitanje: što je pobožnost? Što je hrabrost? Što je pravda? (...) Ali to čini s očiglednom namjerom da uvjeri sugovor-

11 Peterson, 2018. str.168

12 <https://rummankhan.substack.com/p/jordan-peterson-ignorance-marxism>

13 <https://bitcoinmagazine.com/industry-events/jordan-peterson-champions-capitalism>

14 <https://theconversation.com/psychologist-jordan-peterson-says-lobsters-help-to-explain-why-human-hierarchies-exist-do-they-90489>

*nike u svoju nesposobnost da odgovore na pitanje umjesto da sam nudi odgovor na pitanje.*¹⁵

Ovakvo otvaranje praznine jedini je način da se čovjek odriješi podsvjesnih dogmi. Gnjev na koji je Sokrat navodno navodio svoje sugovornike konstantnim propitkivanjem bio je znak nemoći i pada u jaz *aporije*. MacIntyre u nastavku to i priznaje, navodeći da je samo tako drska i izazovna obznana neznanja mogla napredovati razmišljanje o stvarnoj naravi stvari. Postavivši tako realizam kao antitezu ništavilu neznanja, njegovi nasljednici poput Platona i Aristotela udarili su temelj i ostatku daljnje filozofije i moderne znanosti.

U pogledu etike moramo shvatiti Sokrata kao primjer neodvojivosti osobne partikularne i teoretske općenite etike. Kritika sofizma i samopomoći nije samo kritika skrivenog relativizma u njihovim temeljima nego u suprotnom mogli bismo samo zaključiti raspravu sa scijentističkom nadom u svemoć prirodne znanosti koja će dovesti neupitne objektivne vrijednosti. Ono što je važnije od znanstvene objektivnosti je i sam duh u kojem pristupamo istraživanju i razmatranju stvari. Time epistemologiju, ontologiju, metafiziku pa čak i prirodnu znanost ne možemo odvojiti od etike. Istraživač i mislilac mora biti prožet etičkom predispozicijom koja, za najočitiji početak, gleda na istinu kao na najvišu vrijednost, a ne na korist. Petersonov pragmatizam pada na ovom ispitu jer argumentira istinu samo na temelju njezinih koristi.

Sljedeća etička predispozicija koja otvara puteve istini je hrabrost, koja je spremna ulaziti u praznine neznanja, što je Sokrat nedvojbeno poprimio na sebi. To nije istovjetno sa skepsom koja odbija priznati istinitost, naposljetku Sokrat je imao takvo uvjerenje da je za njega svojevrijedno otišao u smrt.

Francuska filozofkinja Simone Weil analogno ovome daje uvid iz religiozne perspektive u svojoj knjizi *Ukorijenjenost* (1949.):

*„Dostojevski je izrekao najužasnjiju blasfemiju kad je rekao: ‘Kad Krist ne bi bio istina, ja bih radije odabrao Krista nego istinu’. Krist je rekao: ‘Ja sam istina’. On je također rekao da je kruh i piće (...) Treba ga najprije željeti kao istinu, a tek onda kao hranu.”*¹⁶

I u nastavku:

*„Ono što mi prevodimo izričajem ‘duh istine’ označuje energiju istine, istinu kao djelatnu silu.”*¹⁷

15 MacIntyre, 2002., str. 21

16 Weil, 2003., str. 181.

17 Weil, 2003. str. 185

Taj „duh istine” uopće ne treba mistificirati ako shvatimo „duh” kao modus bivstvovanja čiji je etos takav da ima stalnu i uvježbanu predispoziciju otvorenosti istini i želje za njom. Tu predispoziciju možemo poistovjetiti s ključnim grčkim pojmom *arete*, vrlinom.

Stoga, etika koja nam je danas potrebna je ona što ne zapinje za rješenjima osobnih frustracija, nego ona koja ispražnjava osobu kako bi stvorila prostor za istinu čiji je nusprodukt rješenje frustracije. Takva se etika ne protivi aksiomatski natjecanju na društvenoj hijerarhiji, ali je njezina kritika društvene hijerarhije proporcionalna idealizaciji i deifikaciji iste koju provode autori samopomoći.

Takva se etika shvaća i kao ona implicitna koja postoji u razmišljanju, pisanju i izlaganju kao i ona koja postoji u eksplicitnim, teoretskim etičkim raspravama i normativima, preskriptivima. Oslobođenje od patosa beznađa, razočaranja i nezadovoljstva u suvremenom društvu nije kroz napuštanje vrijednosti koje stvaraju bolan kontrast stvarnosti (iako može ovisiti koje točno), nego počinje sokratovskim ispražnjenjem od podsvjesnih dogmi i egoističnih ciljeva koje pokreću pokret samopomoći. Dakako, to je sam početak, a daljnja razmatranja tek čekaju.

LITERATURA

Alasdair MacIntyre, *Za vrlinom*, KruZak, Zagreb, 2002.

Alasdair MacIntyre, *A short history of ethics*, Routledge, London, 2002.

Mark Fisher, *Kapitalistički realizam*, Ljevak, Zagreb, 2011.

Steve Salerno, *SHAM: How the self-help movement made America helpless*. Crown Publishers, New York, 2005.

Anthony Robbins, *Unlimited power*, Free press, New York, 2003.

Jordan Peterson, *12 pravila za život*, Verbum, Zagreb, 2018.

Moonsung Lee. *Decoding the neoliberal subjectivity in self-helping adult learners*. *International Journal of Lifelong Education* 36. 1-19., 2016.

Simone Weil, *Ukorijenjenost*, Globus, Zagreb 2003.

Stephen Hicks, *Jordan Peterson's religious facts and values*, 2022.

Platon, *Sofist*, u *Protagora/ Sofist*, Naprijed, Zagreb, 1975

R. J. McAllister, *Emotion: Mystery or Madness?* Authorhouse, Bloomington, 2007.

<https://nymag.com/health/self-help/2013/schulz-self-searching/>

<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5316796/#ref1>

<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7483387/>

<https://rummankhan.substack.com/p/jordan-peterson-ignorance-marxism>

<https://bitcoinmagazine.com/industry-events/jordan-peterson-champions-capitalism>

<https://theconversation.com/psychologist-jordan-peterson-says-lobsters-help-to-explain-why-human-hierarchies-exist-do-they-90489>